

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра патологічної анатомії та судової медицини

І. І. Старченко, Б. М. Филенко, Н. В. Ройко,
О. К. Прилуцький, С. А. Проскурня

ОСНОВИ ПАТОЛОГІЇ

Підручник

Книга 1

Львів
Видавець Марченко Т. В.
2025

УДК 616-092:615:378
О-75

*Рекомендовано до видання Вченою радою
Полтавського державного медичного університету
(протокол №4 від 25.12.2024 року)*

Рецензенти:

Ситнікова В. О. – д.мед.н., професор, завідувач кафедри гістології, цитології, ембріології та патологічної морфології з курсом судової медицини Одеського національного медичного університету.

Дядик О. О. – д.мед.н., професор, завідувач кафедри патологічної та топографічної анатомії Національного університету охорони здоров'я України ім. П.Л. Шупика.

Єрошенко Г. А. – д.мед.н., професор, завідувач кафедри біології Полтавського державного медичного університету.

О-75 **Основи патології.** У 2-х кн. Кн.1 : підручник / І.І. Старченко, Б.М. Филенко, Н.В. Ройко, О.К. Прилуцький, С.А. Проскурня. – Львів : Видавець Марченко Т.В., 2025. – 200 с. : іл.

ISBN 978-617-8194-68-0

Підручник призначений для здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я», спеціальностей 223 «Медсестринство», 227 «Фізична терапія, ерготерапія».

Матеріал підручника розкритий з урахуванням нових даних етіології, патогенезу, клініко-морфологічних проявів патологічних процесів та захворювань. Крім того, ґрунтовно описані дані клініко-лабораторних та інструментальних методів дослідження. Структура викладення матеріалу забезпечує розвиток клініко-анатомічного мислення та кращого розуміння етіопатогенетичних ланцюгів розвитку захворювань. Також наведені ключові моменти фармакологічної терапії або профілактики захворювань. Структура підручника дає змогу здобувачу медичної освіти звернути увагу на ключові питання викладеного у темі матеріалу при підготовці до практичних занять з урахуванням етіології й патогенезу.

Підручник також буде корисний для здобувачів освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальностями «Медицина», «Стоматологія» та «Фармація».

УДК 616-092:615:378

ISBN 978-617-8194-68-0

© Старченко І.І., Филенко Б.М., Ройко Н.В.,
Прилуцький О.К., Проскурня С.А., 2025
© Видавець Марченко Т.В., 2025

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	7
ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. Предмет, завдання і методи патології.	
Загальна нозологія	9
1.1. Основні завдання патології	9
1.2. Поняття здоров'я і хвороби	12
1.3. Діагноз	19
<i>Питання для самоконтролю</i>	21
РОЗДІЛ 2. Методи дослідження в патології	22
2.1. Клініко-інструментальні методи обстеження хворого	23
2.2. Морфологічні методи дослідження	28
2.3. Експеримент	30
<i>Питання для самоконтролю</i>	31
РОЗДІЛ 3. Пошкодження клітин. Внутрішньоклітинне та позаклітинне накопичення речовин	32
3.1. Пошкоджувальні фактори	33
3.2. Морфологічні зміни при пошкодженні клітини	34
3.2.1. Накопичення жирів	36
3.2.2. Накопичення білків	38
3.2.3. Накопичення глікогену	40
3.2.4. Накопичення пігментів	40
3.2.5. Звапніння	45
<i>Питання для самоконтролю</i>	46
РОЗДІЛ 4. Старіння	47
<i>Питання для самоконтролю</i>	49
РОЗДІЛ 5. Загибель клітини: некроз, апоптоз	50
5.1. Клініко-морфологічні форми некрозу	51

5.2. Наслідки некрозу	53
5.3. Апоптоз	54
5.3.1. Причини апоптозу	54
5.3.2. Захворювання, асоційовані з порушеннями процесів апоптозу.....	56
<i>Питання для самоконтролю .....</i>	<i>57</i>
РОЗДІЛ 6. Основи татанології.....	58
6.1. Категорії смерті	58
6.2. Стадії вмирання	60
6.3. Постреанімаційна енцефалопатія	61
6.4. Темпи настання смерті.....	63
6.5. Констатація смерті.....	64
<i>Питання для самоконтролю .....</i>	<i>69</i>
РОЗДІЛ 7. Розлади кровообігу	70
7.1. Гіперемія	70
7.3. Застій	73
7.3.1. Серцева недостатність	74
7.3.2. Місцевий застій	78
7.3.3. Стаз	79
7.3.4. Сладж (сладж-синдром)	79
7.4. Кровотеча.....	79
<i>Питання для самоконтролю .....</i>	<i>81</i>
РОЗДІЛ 8. Тромбоз. Емболія.	
Тромбоемболія легеневої артерії (Тела)	83
8.1. Тромбоз	83
8.1.1. Етіопатогенетичний механізм тромбоутворення	83
8.1.2. Клініко-морфологічна характеристика тромбозу	84
8.1.3. Двз-синдром.....	86
8.2. Емболія. Тела	87
<i>Питання для самоконтролю .....</i>	<i>90</i>
РОЗДІЛ 9. Гіпоксія.....	91
<i>Питання для самоконтролю .....</i>	<i>93</i>

РОЗДІЛ 10. Патологія екстремальних станів та органної недостатності.....	94
10.1. Шок.....	94
10.2. Шоковий орган.....	98
10.3. Колапс.....	101
10.4. Кома.....	103
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>106</i>
РОЗДІЛ 11. Запалення.....	107
11.1. Гостре запалення.....	109
11.2. Хронічне запалення.....	116
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>122</i>
РОЗДІЛ 12. Порушення терморегуляції.....	123
12.1. Гіпотермія.....	123
12.2. Гіпертерія. Теплові ураження.....	124
12.3. Лихоманка.....	125
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>129</i>
РОЗДІЛ 13. Імунопатологічні процеси.....	130
13.1. Основні функції і структура імунної системи.....	130
13.2. Імунопатологічні процеси.....	133
13.2.1. Амілоїдоз.....	133
13.2.2. Реакції гіперчутливості.....	136
13.2.3. Реакції відторгнення трансплантата.....	143
13.2.4. Зміни тимуса при порушеннях імуногенезу.....	145
13.2.5. Недостатність імунної відповіді.....	146
13.2.6. Аутоімунні хвороби.....	147
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>148</i>
РОЗДІЛ 14. Компенсаторно-приспосувальні процеси.....	149
14.1. Гіпертрофія.....	150
14.2. Гіперплазія.....	152
14.3. Атрофія.....	152
14.4. Метаплазія.....	154
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>155</i>

РОЗДІЛ 15. Регенерація.	
Відновлення ушкоджених тканин та органів.....	156
15.1. Регенерація.....	156
15.2. Загоєння ран.....	164
<i>Питання для самоконтролю .....</i>	<i>166</i>
РОЗДІЛ 16. Фізичне перенапруження.....	168
<i>Питання для самоконтролю .....</i>	<i>171</i>
РОЗДІЛ 17. Загальна онкологія.	
Поняття про доброякісні та злоякісні пухлини	172
17.1. Загальні поняття.....	172
17.2. Класифікація пухлин і термінологія	178
17.3. Епітеліальні пухлини без специфічної локалізації (органонеспецифічні).....	179
17.4. Органоспецифічні пухлини.....	183
17.5. Пухлини похідних мезенхіми.....	184
17.6. Пухлини меланін-утворювальної тканини	185
17.7. Пухлини нервової системи і оболонки мозку.....	186
<i>Питання для самоконтролю .....</i>	<i>187</i>
ДОДАТКИ.....	188
Додаток 1.....	188
Додаток 2.....	193
Додаток 3.....	195
ЛІТЕРАТУРА.....	197

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АКТГ	–	адренокортикотропний гормон
АМФ	–	аденозинмонофосфат
АСТ	–	аспартатамінотрансфераза
АТ	–	артеріальний тиск
ЕКГ	–	електрокардіографія / електрокардіограма
ЕЦОК	–	ефективний циркулюючий об'єм крові
ЗАК	–	загальний аналіз крові
ЗАС	–	загальний аналіз сечі
КТ	–	комп'ютерна томографія
МКХ-10	–	Міжнародна статистична класифікація хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я 10-го перегляду
МРТ	–	магнітно-резонансна томографія
МСЕК	–	Медико-соціальна експертна комісія
ОЦК	–	об'єм циркулюючої крові
ПОМК	–	проопіомеланокортин
ТЕЛА	–	тромбоемболія легеневої артерії
УЗД	–	ультразвукове дослідження
цАМФ	–	циклічний АМФ, циклічний аденозинмонофосфат
ЦНС	–	центральна нервова система
ЧСС	–	частота серцевих скорочень
ШОЕ	–	швидкість осідання еритроцитів
Ig	–	імуноглобулін
IgA	–	імуноглобулін А
IgE	–	імуноглобулін Е, реагін
IgG	–	імуноглобулін G
IgM	–	імуноглобулін М
IL-6	–	інтерлейкін 6
TNM	–	(<i>tumor-nodulus-metastasis</i>) класифікація ступеня поширення злоякісних пухлин в організмі людини
TNF	–	фактор некрозу пухлин

ВСТУП

Даний підручник написаний з урахуванням освітньо-професійних програм підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я», спеціальностей 223 «Медсестринство», 227 «Фізична терапія, ерготерапія» та відповідно до робочої програми навчальної дисципліни «Основи патології».

У підручнику теми розкриті з урахуванням нових даних етіології, патогенезу, клінічних проявів і патоморфологічних змін, що має важливе значення у майбутній роботі медичного працівника. Опис патологічних процесів та захворювань доповнено сучасними уявленнями про загальні принципи фармакологічного впливу на їх перебіг.

Головна мета даного підручника – ознайомлення здобувачів освіти з провідними моментами етіології, патогенезу та клініко-морфологічних проявів найпоширеніших захворювань. Це стимулюватиме у студентів вироблення розуміння закономірностей перебігу і проявів хвороб, що є важливим підґрунтям для надання кваліфікованої медичної допомоги.

Даний підручник також буде корисний для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої медичної освіти за спеціальностями «Медицина» та «Стоматологія».

Будемо вдячні за зауваження та пропозиції.

Наукове видання

І. І. Старченко, Б. М. Филенко, Н. В. Ройко,
О. К. Прилуцький, С. А. Проскурня

ОСНОВИ ПАТОЛОГІЇ

Підручник

Книга 1

Підп. до друку 28.02.2025 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк цифровий.
Гарнітура PT Serif. Умовн. друк. арк. 11,63.

Видавець Марченко Т. В.
м. Львів-53, 79053, Україна, тел.: +38 (050) 370-19-57
e-mail: magnol06@ukr.net
<https://magnolia.lviv.ua>

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 6784 від 30.05.2019 року,
видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України.

Надруковано у друкарні видавця Марченко Т. В.